

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА З МІГРАНТАМИ PECULIARITIES OF THE WORK OF A SOCIAL WORKER WITH MIGRANTS

У статті викладені ключові форми роботи соціального працівника з мігрантами. Зазначена роль соціального працівника у взаємодії з мігрантами для допомоги в розв'язанні соціальних проблем. Перелічено ряд проблемних ситуацій, які виникають у процесі міграції: економічні, правові, соціальні.

Досліджено два види соціальної роботи – практична й організаційна, – які надаються мігрантам спеціалістами із соціальної сфери. Подана кількісна статистика мігрантів, що мешкають за межами своєї країни.

Схарактеризована діяльність соціальних служб під час допомоги мігрантам. Розкриті методи роботи соціального працівника, за допомогою яких здійснюється управління процесами міграції.

Описані рівні міграційної політики. Розглянутий головний аспект роботи з мігрантами – соціальна безпека, яка може бути забезпечена тільки цілеспрямованою політикою та діями держави.

Викладені категоріальні програми, що надають допомогу певним категоріям мігрантів. Подані пріоритетні напрями соціальної роботи з мігрантами. Описані дії соціальних працівників під час роботи з мігрантами.

Досліджена характеристика комплексного характеру міграції. Розглянута характеристика програмно-цільового методу роботи соціального працівника щодо такої категорії в суспільстві. Описані програми соціальної політики щодо міграції: універсальні, категоріальні.

Викладена інформація стосовно трудової міграції. Подана характеристика видів міграції: тимчасова, циклічна або маятникова (постійна). Вивчений соціальний момент адаптації мігрантів і розглянутий перелік різних способів міграційного процесу. Розкрито стадію міграційного процесу – рееміграцію (реадмісія, повернення). Зазначено, що найбільшу кількість проблем породжує безповоротний тип міграції, саме такий тип є найважливішим і ключовим об'єктом у соціальній роботі.

Указано, що діяльність соціального працівника може бути спрямована на самого мігранта-трудівника, родину, дітей мігрантів або на соціальне оточення. Наголошено, що робота соціального працівника спрямована на протидію дискримінації, негативного ставлення в суспільстві щодо осіб, які стали мігрантами.

Ключові слова: міграція, соціальний працівник, програма соціальної підтримки, робота

соціального працівника з мігрантами, трудова міграція, соціальні служби, рееміграція.

The article highlights the key forms of work of a social worker with migrants. The role of a social worker in interaction with migrants to help solve social problems is mentioned. A number of problematic situations that arise in the process of migration are listed: economic, legal, social. Two types of social work are covered: practical and organizational, which are provided to migrants, specialists in the social sphere. Quantitative statistics of migrants living outside their country are presented.

The activity of social services with the help of migrants is described. The methods of work of the social worker by means of which management of migration processes is carried out are covered.

Levels of migration policy are described. The main aspect of work with migrants is highlighted – social security, which can be provided only by purposeful policies and actions of the state.

Categorical programs that provide assistance to certain categories of migrants are highlighted. Priority areas of social work with migrants are presented. Describes the actions of social workers when working with migrants.

The characteristic of complex nature of migration is given. The characteristic of the program-target method of work of the social worker concerning the given category in a society is covered. The programs of social policy on migration are described: universal, categorical. Covered information on labor migration. The characteristic of types of migration is given: temporary, cyclic or pendulum (permanent). The social moment of adaptation of migrants is highlighted and a list of different ways of migration process is given. The stage of migration process – reemigration (readmission, return) is revealed. It is noted that the biggest number of problems is caused by the irreversible type of migration, this type is the most important and key object in social work.

It is stated that the activities of a social worker can be directed at the migrant worker himself, family, children of migrants or the social environment. It is stated that the work of a social worker is aimed at combating discrimination, negative attitudes in society towards people who have become migrants.

Key words: migration, social worker, social support program, work of a social worker with migrants, labor migration, social services, reemigration.

УДК 364.4:314.151

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/33-2.19>

Моргай Л.А.,

доктор філософії,

доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Міграція – складне соціальне, політичне, економічне й нормативно-правове явище, яке не є однозначним ні за змістом, ні за сутністю [7].

У зв'язку з подіями, що почалися в Україні з 2014 року, міграційні процеси стали масовими в Україні. Вагому роль у допомозі людям, що стали жертвами вимушеної міграції, відіграють соціальні працівники.

Загалом, спираючись на статистичні дані, у світі 285 мільйонів мігрантів мешкають за межами країни свого походження, водночас понад 80% загальної міжнародної міграції припадає на трудову міграцію [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До плеяди наукової еліти, яка займається проблематикою міграційних процесів (соціальний аспект), належать Р. Бондура, М. Біль, М. Касьянов,

В. Мойсей, Т. Ромащенко, М. Русанов, Т. Семигіна й інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідити основні соціальні проблеми зазначеної категорії населення; розкрити основні обов'язки соціального працівника в роботі з мігрантами.

Мета статті – викласти роботу соціальних працівників із мігрантами.

Виклад основного матеріалу. Міграцією називається будь-яке територіальне переміщення, що відбувається між різними населеними пунктами однієї або декількох адміністративно-територіальних одиниць незалежно від тривалості, регулярності й цільової спрямованості.

Мігранти – суб'єкти, яким необхідна допомога в соціальній адаптації та інтеграції. Оптимальним є розгляд міграції населення не тільки як процесу територіальної мобільності, але і як стану примирення з новим середовищем.

Серед основних соціальних проблем мігрантів слід виділити такі: житлова проблема; проблема працевлаштування; соціальна й психологічна адаптація [6].

До перелічених вище проблем додається безліч інших: отримання прописки за місцем проживання, правова неграмотність і відсутність інформації про те, де можна отримати необхідну допомогу, влаштування дітей у дошкільні й шкільні установи, незнання (погане знання) мови й культурних особливостей нової території перебування, ксенофобія та агресивна поведінка з боку місцевого населення. Натепер органи соціального захисту проводять різну роботу з мігрантами.

Соціальні працівники допомагають кожному, хто звернеться, в розв'язанні економічних, правових, соціальних та інших проблем, у встановленні або відновленні необхідних соціальних зав'язків і відносин [1].

У соціальній роботі з мігрантами виділяються два основних види:

1. Практична соціальна робота. Проводиться за такими основними напрямками: соціальний; соціально-інформативний; соціально-психологічний; соціально-педагогічний; соціально-правовий; медико-соціальний; фінансовий; соціально-економічний; матеріальний; соціально трудовий.

2. Організаційна робота полягає в наданні загальної, комплексної допомоги.

Натепер соціальна робота з мігрантами знаходиться ще на початку свого становлення. За допомогою соціальної роботи заповнюються втрати, блокується агресивний негативний вплив середовища.

Головним завданням соціальних служб під час роботи з мігрантами є зведення до мінімуму тих негативних тенденцій і наслідків, які вони несуть.

Соціальним службам необхідно накопичувати інформацію про форми й методи роботи й опано-

увати засоби й новітні методики, за допомогою яких можна здійснювати управління процесами міграції [7].

Світова практика стверджує, що соціальна безпека в міграційній сфері може бути забезпечена тільки цілеспрямованою політикою та діями держави й суспільством. Цілі міграції повинні сприятися поступово, тоді державні структури можуть ефективно використовувати міграційні потоки [5].

Виділяють рівні міграційної політики:

- індивідуальні, сімейні, групові, загальнодержавні;
- локальні, регіональні й загальнодержавні;
- економічні, політичні, соціальні, етнокультурні, екологічні, конфесійні;
- найближчі, середньострокові, довгострокові.

Одним із ключових етапів роботи з мігрантами є забезпечення соціальної безпеки. Саме робота соціального працівника може й повинна стати основним механізмом досягнення соціальної безпеки.

Для підвищення ефективності соціальної роботи з мігрантами необхідно, по-перше, мати уявлення про таку категорію населення (вони володіють різним правовим статусом, рівнем матеріальної забезпеченості, професійних навичок, різними житловими умовами, сімейним станом та іншими соціально демографічними характеристиками); по-друге, доцільно виявити основні проблеми, потреби різних груп міграцій; по-третє, визначити оптимальні способи й форми надання соціальної допомоги тим, хто її потребує [7].

Визначаючи пріоритети соціальної підтримки мігрантів, потрібно акцентувати на розробці такої системи соціальної роботи з мігрантами, як допомога мігрантам в подоланні їхніх труднощів.

Комплексний характер міграції та увага до проблем мігрантів характеризуються інноваційними підходами в соціальній роботі з різними категоріями мігрантів, зокрема до широкого застосування використовують програмно-цільовий метод.

Програми соціальної підтримки можуть бути універсальними й категоріальним. Універсальність програми продиктована насамперед загальними інтересами, й участь у ній, як правило, обов'язкові для громадян. Вони можуть бути спрямовані на вивчення мови, прав та обов'язків сторін. Категоріальні програми надають допомогу певним категоріям мігрантів: вимушені переселенці, мігранти, які опинилися у важкій життєвій ситуації, мігранти, які відчувають труднощі з адаптацією. Ефективність соціальної роботи залежить від взаємної діяльнійшої активності всіх її учасників, оскільки «соціальна робота як вид соціальної діяльності має активний характер, її об'єктом і суб'єктом є люди» [7].

Робота соціального працівника з мігрантами – це система соціально-гуманістичних від-

носин і форм взаємодії людей, що забезпечують виявлення актуальних соціальних проблем і вироблення програми дій в інтересах розвитку особистості, її соціалізації та інтеграції.

Пріоритетними напрямками соціальної роботи з мігрантами є:

- розробка змісту й основних напрямів міграційної політики в конкретному регіоні;
- підготовка й реалізація програм з урахуванням специфіки регіону;
- погодження інтересів і потреб суб'єктів незалежно від об'єктів взаємодії;
- здійснення посередництва між владою, яка приймає спільноту, й мігрантами. Основним завданням посередництва є налагодження між ними партнерських, взаємовигідних відносин [7].

Призначення соціальної роботи з мігрантами – сприяння підтримці соціальної стабільності та, як наслідок, соціальної безпеки мігрантів, приймального суспільства й держави.

Мігранти є категорією населення, що вимагає особливої уваги й підтримки як з боку держави, так і з боку суспільства. Опинившись у несприятливих життєвих умовах, вони мають безліч проблем, які неможливо розв'язати самотійно.

Загалом міжнародна (зовнішня) трудова міграція розглядається науковцями як складова частина руху робочої сили або її мобільності, самотійне економічне явище або складова частина глобалізаційних процесів [4]. Водночас, як доводять дослідження, міжнародна трудова міграція може інтерпретуватись як соціокультурне явище й питання соціальної безпеки держави. А оскільки трудові мігранти та їхні родини мають високі ризики зазнати трудової експлуатації, дискримінації та насилля, то протидію такій дискримінації та допомогу тим, хто її зазнав, вважають сферою втручання соціальних працівників [4].

Соціальним працівникам під час роботи з мігрантами доводиться брати до уваги, що міжнародну трудову міграцію поділяють на легальну й нелегальну. Однак слід розрізняти легальний-нелегальний в'їзд у країну й легальне / нелегальне працевлаштування [4]. В офіційних документах ООН для позначення трудових мігрантів, які працюють у країні прибуття, порушуючи її закони, використовують термін «неврегульована міграція» [4]. Ця ознака («легальність / нелегальність», врегульованість / неврегульованість) є однією з найважливіших як із боку продукування зовнішніх ефектів міжнародної трудової міграції в країні-донорі й країні-реципієнті робочої сили, так і з боку соціальної захищеності трудівників-мігрантів, їхнього соціального статусу [4].

Крім цього, міжнародна трудова міграція може бути тимчасовою, циклічною або маятниковою чи постійною (за іншою класифікацією – поворотною чи безповоротною). Водночас мобільність робочої

сили може мати як організований (програми, замовлення), так і спонтанний (робітники самотійно пропонують себе на сучасному світовому ринку праці) характер [4]. Трудові мігранти можуть перебувати в країні-реципієнті з родиною або самі (бувши однаками чи залишивши родину в рідній країні).

Для розрізнення міжнародної трудової міграції від інших форм руху чи мобільності населення часто звертаються до тристадійної моделі трудової міграції, в якій є пов'язані між собою стадії: початкова – процес формування територіальної рухливості населення; основна – власне процес переселення; завершальна – адаптація мігрантів на новому місці проживання [4].

Адаптація, облаштування мігрантів може відбуватися в різний спосіб: 1) пристосування новосела до нового соціально-демографічного середовища місця переселення; 2) пристосування до нового соціально-економічного статусу населеного пункту; 3) біологічне пристосування або медико-біологічна адаптація – коли переселення відбувається в населені пункти з іншими природними умовами [4]. У міграційному процесі можлива й така стадія, як рееміграція (реадмісія, повернення), що може бути добровільною або примусовою, планованою або не планованою. Утім, ця стадія може наступити й після процесу переселення, коли людина ще не встигла адаптуватись до нового середовища [2; 4].

Виділяють чотири стадії міграційного процесу: початкова, переселення, адаптація, повернення.

Стосовно форм соціальної роботи, то їх теж виділяють чотири:

- інформаційно-профілактичні кампанії, тренінги, цикли занять, впровадження проєктів у громадах, консультаційна робота;
- консультаційна робота, працевлаштування із супроводом, забезпечення транзитним житлом, реагування на факти трудового рабства й насильства;
- соціальний супровід, корекційно-терапевтична робота, представництво інтересів, консультаційна робота, робота з громадами;
- соціальний супровід, представництво інтересів, реабілітація [4].

Деякі дослідники вважають, що найбільшу кількість проблем породжує безповоротний тип міграції та саме він є ключовим об'єктом соціальної роботи [4]. Проте соціальна робота з тими, хто лише обмірковує можливості трудової міграції, або з тими мігрантами, які стали жертвами трудового рабства чи були депортовані з країни, є не менш важливою. Діяльність соціальних працівників може бути скерована на самого мігранта-трудівника, родину, дітей мігрантів, соціальне оточення чи на макрорівень соціальної системи [4].

Висновки. Отже, робота соціального працівника з мігрантами є досить не простою, що

потребує багато уваги, вмінь і прийняття правильних рішень. Дії соціальних працівників із мігрантами мають бути спрямовані на протидію дискримінації, обуреного ставлення суспільства й інших негативних моментів. Потрібно пам'ятати, що соціальний працівник не може один справитися з такою суспільною проблемою. У своїй роботі соціальний працівник має чітко виконувати свої обов'язки, знати основні положення законодавства у сфері надання соціальних послуг мігрантам.

Перспективами подальших досліджень є робота соціального працівника із сім'ями, які позбавлені батьківського піклування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Біль М.М. Стратегічні імперативи соціального захисту мобільних громадян України. *Modern Economics*. 2018. № 11. С. 26–33.

2. Касьянова М.М. Моделі соціальної адаптації українських мігрантів у країнах Східної Європи кінця ХХ–початку ХХІ ст. *Гілея*. 2016. Вип. 110. С. 373–376.

3. Корчевська Л.О. Інтеграція України до світового ринку праці через використання трудового потенціалу : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.05.01. Донецьк : Донецьк. нац. ун-т., 2006. 20 с.

4. Семігіна Т.В. Сучасна соціальна робота. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.

5. Акмалова А.А. Социальная работа с мигрантами и беженцами : Учебник. Москва : ИНФРА-М, 2008. 220 с.

6. Юдина Т.Н. Социология миграции : Учебное пособие для студентов вузов. Москва : Академический проект, 2006. 272 с.

7. Бандура Р.В. Соціальна робота з мігрантами. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 1. С. 81–84.